

A GERLÓCZY CSALÁD I. RÉSZ

GERLÓCZY GEDEON ÉS FELMENŐI

Az, hogy ma egyáltalán vitatkozhatunk arról, hol kellene elhelyezni a nagy nemzeti festőidol, Csontváry Kosztka Tivadar képeit, egyvalakinek köszönhető: Gerlóczy Gedeonnak, aki megmentette őket attól a sorstól, hogy fuvaroskocsik ponyvájaként végezzék. Nézzük, Gerlóczy Gedeon milyen családból jött: milyen háttér tette képessé arra, hogy méltatlan körülmények között is felismerje a festői, sőt a nemzeti értéket, hiszen nyilván erről volt meggyőződve, ha egész életében minden erejével igyekezett megőrizni őket, gondoskodni méltó elhelyezésükről és közkinccsé tételükről. Sorozatunk a Gerlóczy család történetét tekinti át egészen napjainkig ívelően. Az első részben egy családtag, a kulturális örökségkutató Gerlóczy Gábor családtörténetéből közlünk részleteket.

Gerlóczy Gedeon (1895–1975)

Gerlóczy Gedeon, a századforduló leghaladóbb felfogású orvosai közé tartozó Gerlóczy Zsigmond (1863–1937) három gyermeke (Edit, Géza, Gedeon) közül a legfiatalabb, 1895-ben született Budapesten. Édesanyja, Fodor Margit 1897-ben, huszonnyolc éves korában meghalt, a kis Gedeon ekkor mindössze két éves volt. „Fodor ópapa, hogy anyám szeretetét és hiányát pótolja, feleségével együtt mellénk költözött. Különösen boldog időket töltöttem nála, mikor testvéreim gyermekbetegségeken feküdtek: ez alatt az idő alatt egészen nálunk laktam, és az ő dolgozószobájában, a sezlomon ágyaztak nekem. Felejthetetlenek azok a csodálatos mesék, amiket tátott szájjal hallgattam.”¹ Négyéves korában anyai nagyapja, Fodor József néha magával vitte az

ti állatokat. Nagyapjával való kapcsolata egész életére kiható mély érzelmi kötődést jelentett számára. Szeretett nagyapja, a számára legnagyobb biztonságot adó személy 1901-ben, viszonylag fiatalon, ötvennyolc éves korában meghalt, halálával újabb gyász feldolgozása hárult a hat éves gyermekekre. Korai, meghatározó, életpályájára is kiható élményeiről önéletrajzából idézve tudom a legpontosabb képet adni: „Atyai nagyatyámnak, Gerlóczy Károlynak már több emléke maradt fenn bennem: minden vasárnap a Múcsarnokban, a hátsó, nagy félkörű teremben látta vendégül az egész családot, és mi gyerekek kissé untuk a felnőtteket, és uzsonna után nekiindultunk a kiállítás festményeinek és szobrainak megtekintésére.” Itt kezdődött érdeklődése a képzőművészetek iránt.

Az elemi iskola elvégzése után az 1875-ben nyolcosztályos gimnáziummá alakult, Reáltanoda utcai Eötvös József Reáliskolában érettségizett 1913-ban.² A családi hagyományoktól, az orvosi és a jogász pályától nagymértékben eltérő, művészi tehetségének kibontakozását lehetővé tévő építészeti pályát választotta. Fodor nagypapa, ahogy ő nevezte, Ópapa, minden unokájára részvényeket hagyott abból a célból, hogy Angliában végezzék el az egyetemet. Sajnos ennek a tervnek a kivitelezését az első világháború lehetetlenné tette. Így Gerlóczy Gedeon beiratkozott a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építész-mérnöki Karára. A háborús körülmények ellenére 1917-ben megszerezte építész-mérnöki oklevelét, és ugyanekkor elnyerte a Cziegler Győző, nagy hírű egyetemi tanár tiszteletére létrehozott alapítvány pályázatának első díját.³ 1917–19 között Hüttl Dezső volt az Építészeti Kar dékánja, 1930–32 között pedig az egyetem rektora.⁴ Hüttl Dezső személyisége és szakmai tudása nagy hatással volt Gedeonra, szinte atyai barátságban voltak egymással. Hüttl hallgatóihoz való viszonyát a meleg közvetlenség jellemezte, és magas szintű előadásaival megkülönböztetett tekintélyt és tiszteletet tudott maga körül kialakítani. 1917-ben a háborús események megakasztották az ország és Budapest addigi fejlődését, nemigen volt építészeti tevékenység akkoriban, még Hüttl Dezső építész-professzor irodájában sem. Így a professzor tanácsára Gerlóczy Gedeon Münchenbe utazott, és beiratkozott a Bauhaus funkcionális szemléletének előfutáraként működő Politechnikumba.⁵ 1919 októberében tért vissza ismét Budapestre, ahol erősen megváltozott viszonyokat és politikai teret talált.

Amikor Gerlóczy Gedeon hazatért Magyarországra, már elmúlt huszonnégy éves. Édesapja figyelmeztette, hogy taníttatására szánt részvényei kezdenek elértéktelenedni, ideje lenne befektetni őket. Ekkor már ismét Hüttl professzor irodájában dolgozott, és megfordult a fejében, hogy önálló irodát kellene nyitnia. Barátaival egy októberi estén a budapesti Fehérvári úti Szatyor bárba igyekeztek jazz muzsikát hallgatni, és a bárnak is helyet adó Hadik-palota kapuján egy

Budapest V. kerület, Galamb u. 3., Gerlóczy Glória a Gerlóczy-lakásban, a falon Csontváry Kosztka Tivadar festménye, a *Magányos cédrus* (1907), 1975

© FORTEPAN / Urbán Tamás

© FORTEPAN / Urbán Tamás

Budapest V. kerület, Galamb u. 3., Gerlóczy Gedeon építész lakása, Csontváry Kosztka Tivadar festményeivel: *Vihar a Hortobágyon* (1903) és *Sétalovaglás a tengerparton* (1909), 1975

© FORTEPAN / Urbán Tamás

Budapest V. kerület, Galamb u. 3., Gerlóczy Gedeon építész lakása, Csontváry Kosztka Tivadar festményeivel: *Jajcei vízesés* (1903) és *Jajcei villanyerőmű éjjel* (1903), 1975

Gerlóczy Károly (1835–1900) az egyesített Budapest első alpolgármestere

AZ APAI NAGYAPA – Gerlóczy Károly

(1835–1900) A Pesti Egyetem bölcsészeti karának jogi fakultásán jogot és államtudományt hallgatott, majd közigazgatási pályára lépett és nem mindennapi karriert futott be a Városházán. 1871-ben aktívan részt vett a főváros egyesítéséről készített törvényjavaslat tárgyalásain. Az 1872-ben egyesített Budapest arculatának kialakításában jelentős szerep jutott neki is. 1873-ban elsőprő többséggel választották az egyesített Budapest első alpolgármesterévé, mely tisztséget 24 éven át töltötte be. Erre az időszakra esik mindaz a városfejlesztés, amelyeket a millenniumi évfordulót megelőzően a fővárosban megindítottak. Elkezdődött Budapest világvárossá alakítása, a legendás „három Károly”, Ráth Károly főpolgármester, Kammermayer Károly polgármester és Gerlóczy mint alpolgármester irányításával. Feleségétől, Barkassy Amáliától nyolc gyermeke született.*

„Müterem kiadó” szövegű falragaszra lett figyelmes. Szólt társainak, hogy mindjárt jön, csak megnézi a lakást. Ekkor még nem tudta, hogy ezzel a lépésével és az azt követő ötvenhat éven keresztül tartó, fáradhatatlan munkásságával örökre beírta magát a magyar művészet történetébe. A kíváncsi fiatalember megnézte a lakást, ahol azonnal kiderült, hogy a Gerlóczy családdal távoli rokonságban álló Kosztka család tagjai egy alig pár hónapja meghalt idős festőművész rokonuk műtermét lomtalanították. Az idős Kosztka Antal Gerlóczy Gedeon kérdésére válaszolva jelezte, hogy a lakást már kiadták, és a műteremben található festményeket árverés útján fogják értékesíteni. A szót egy fiatal festőművész rokon vitte, aki ismételten hangoztatta, hogy a festmények, rajzok művészi értékkel nem bírnak, de mivel kitűnő minőségű belga vászonra vannak festve, komoly értéket jelentenek.

„A falakon érdekes, egymást marcangoló mádárképek lógtak, a gyér világításnál is lenyűgöző, félelmetes hatásuk volt. Nézegetés közben az egyik hengert véletlenül megrúgtam, és abból a Magányos cédrus bontakozott ki. Ez a festmény olyan döbbenetes erővel hatott rám, hogy gondolatokba merülve tépelődtem megmentésének lehetőségén.”⁶

Gedeon aznap a házmestertől megvásárolta a kidobásra ítélt kéziratokat, és másnap a tőzsdén értékesítette Közúti Vasút- és Athenaeum-részvényeit, ahol húszezer svájci frankot sikerült kapnia értük. A tekintélyes összeggel az árverés napján a műterembe ment. A szénrajzokat és a kisebb méretű festményeket viszony-

lag olcsón meg tudta vásárolni, ám az óriási vásznanál a szép számmal megjelent fuvarosok is akcióba lendültek. A fuvarosok a nagy méretű képeket a kocsikat letakaró ponyvaként akarták használni. Tettlegességre is sor került, azt hitték, hogy Gedeon csak az árakat akarja felverni, ám végül a fiatal építész a hagyaték valamennyi darabját meg tudta vásárolni, így az életmű mindazon része hozzá került, melyet Csontváry egykor saját kiállításain a közönség elé tárt.⁷

Gerlóczy Gedeon saját építészeti karrierje felépítése mellett egész életét Csontváry elismertetésének és méltó helyre emelésének szentelte. Megértette saját küldetése jelentőségét is, és fáradhatatlanul munkálkodott Csontváry hagyatékának gondozásán. Sokan támogatták törekvéseit, művészettörténészekkel, múzeumi szakemberekkel együttműködve kezdték el a téma tudományos feldolgozását. Sokszor kellett a művek érdekében küzdenie, vitába szállnia intézményekkel, nem ritkán jogi úton is. Csontváry művei még rendkívüli gondoskodása ellenére is sokszor veszélyben voltak, a szakszerűtlen tárolásból, szállításból, restaurálásból fakadóan. Kijutott a képeknek a szándékos rongálásból és a háború pusztításából is. A háború idején nagy méretű képeit a Szépművészeti Múzeum pincéjében helyezte el. A háború végén, a Képzőművészeti Főiskola építészettörténet professzoraként tanítványaival, vállukra véve a nagy méretű vásznanak, örömmel, hogy nem semmisültek meg, diadalmenetben vitték át az Andrássy úton a múzeumból a főiskolára.⁸ Fáradozásai eredményeként Pécs városának és múzeumi szakembereinek és Aczél György segítségének köszönhetően 1973-ban megnyílt a Janus Pannonius Múzeum Csontváry Kosztka Tivadar képeit bemutató állandó kiállítása.

Hubay Miklós író *Cédrusok árverésén* című, 1968-ban, a Mafilmben készült filmnovellájában emlékezett meg Gerlóczy Gedeonról, nyomról nyomra követte a csatát, amelyet a fiatalember vívott a képek megmentéséért.⁹

Építészeti karrierjét a Csontváry-képek megvásárlásával egy időben kezdte. 1920-ban a huszonöt éves fiatal építész megnősült, feleségül vette az igen jómódú Hevesy Bischitz Saroltát (1897–1985), akitől 1924-ben egy lánya született, Glória.

* Markó László (szerk.): *Új magyar életrajzi lexikon* II. kötet. Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 2001. 719. o.

Gerlóczy Gedeon 1922-ben nyitott önálló tervezőirodát, és hamarosan elismert építész lett. A magyarországi funkcionista építészet egyik meghatározó egyénisége, a modern kórháztervezés nemzetközi hírnévű szakértője volt. Mint az fentebb már kiderült, tervezői tevékenysége mellett 1944–50-ig a Magyar Képzőművészeti Főiskola építésztörténet professzora volt. Az ötvenes évek elején tanári állásából felmentették, mellőzték. Nagy nehézségek árán sikerült elhelyezkednie, 1950–1962-ig a ma már fogalomvá vált Ipari Épülettervező Vállalat, az Iparterv építész tervezőjeként dolgozott. 1962-ben az Orvostudományi Egyetem Nagyvárad téri központi épületének tervpályázatán I. díjat nyert.¹⁰ 1962-ben, hatvanhét éves korában nyugalomba vonult, építészeti munkásságát befejezte, ettől kezdve élete végéig kizárólag a Csontváry-életművel foglalkozott. 1975-ben halt meg Budapesten. Szakírói tevékenységéből négy nyomtatásban megjelent munkája ismeretes. 1990-ben a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Rehabilitációs Bizottsága posztumusz címzetes egyetemi tanári címmel ismerte el munkásságát, és 2010-ben posztumusz Ybl-díjjal tüntették ki.

AZ ANYAI NAGYAPA

– Fodor József

(1843–1901) Nemzetközileg elismert higiénikus, „közegészségünk első apostola”. A pesti és a bécsi egyetemen tanult. 1874-től a budapesti egyetemen a közegészségtan professzora és a Higiéniai Intézet igazgatója volt. 1888–92 között az Orvostudományi Kar dékánja, majd 1894–95-ben az Orvostudományi Egyetem rektora és a cambidge-i egyetem tiszteletbeli doktora lett. Nemzetközi viszonylatban is jelentős tudósnek számított a közegészségtan tudományának egyik megalapítójaként, itthon pedig a közegészségtan hazai megteremtőjét tisztelhetjük benne. A világon elsőként vetette fel egy országos közegészségügyi és járványügyi intézményhálózat létrehozásának szükségességét. A vér bakteroid hatásának egyik felfedezőjeként Nobel-díjra jelölték. Emlékére alapították a közegészségügyben kiemelkedő tudományos munkát végző orvosok elismerésére a Fodor József-éremet.

A cikk részlet Gerlóczy Gábor: *A Gerlóczy család története, a család kiemelkedő személyiségei alapján (1845–1945)* című írásából.

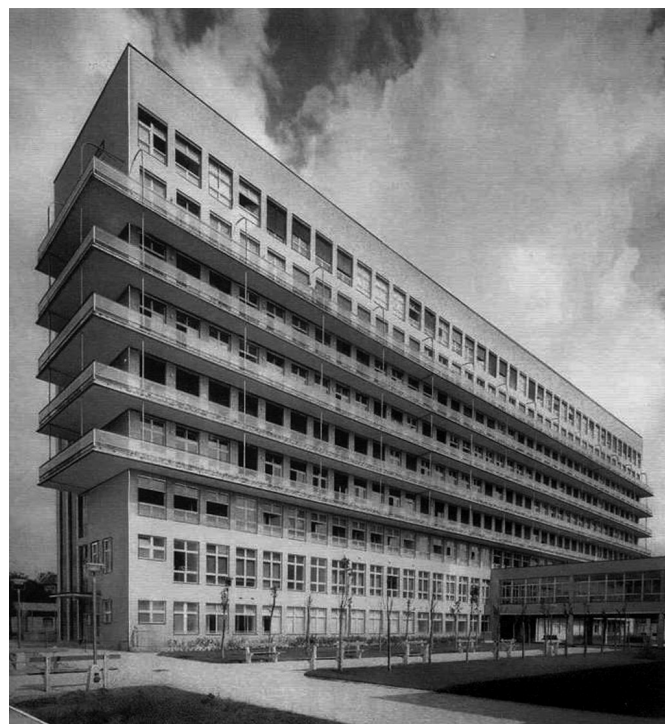
• • •

- 1 Németh Lajos (szerk.): *Csontváry-émlékkönyv. Válogatás Csontváry Kosztka Tivadar írásaiból és a Csontváry-irodalomból.* Corvina Kiadó, Budapest, 1976. 291. o.
- 2 <http://ejg.hu/iskolatortenet/a-nyolcosztalyos-realiskola/> 2014. 09. 21. 16.12.
- 3 Csiffáry Gabriella (szerk.): *Magyar képzőművészek önéletrajzai.* Palatinus Kiadó, Budapest, 2002. 488. o.
- 4 http://budapest100.hu/epiteszek/hu/htl_deso23.html?pageid=211 2014. 09. 22. 15. 46.
- 5 E. H. Gombrich: *A művészet története.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1974. 456–457. o.
- 6 Németh Lajos (szerk.): *Csontváry-émlékkönyv. Válogatás Csontváry Kosztka Tivadar írásaiból és a Csontváry-irodalomból.* Corvina Kiadó, Budapest, 1976. 294–295. o.
- 7 Molnos Péter: *Csontváry. Legendák fogságában.* Népszabadság Könyvek, Budapest, 2009. 169. o.
- 8 Molnos Péter: *Csontváry. Legendák fogságában.* Népszabadság Könyvek, Budapest, 2009. 176. o.
- 9 http://napkut.hu/naput_2003/2003_06/093.htm. 2014.09.25.12.54.
- 10 Markó László (szerk.) *Új magyar életrajzi lexikon.* Magyar Könyvklub, Budapest, 2001. 991. o.

AZ APA

– Gerlóczy Zsigmond

(1863–1937) A családi hagyományokat megszakítva az orvosi hivatást választotta, és orvosként jelentős szakmai sikereket ért el. Ő szervezte meg Magyarországon a járványos betegek korszerű kórházi ellátását és kezelését. Gerlóczy Zsigmond a századforduló leghaladóbb felfogású orvosai közé tartozott. 1894-ben a fertőző betegek Szent László Kórházának igazgatója, 1927-től 1930-ig a Székesfővárosi Közkórházak központi igazgatója volt. Kiterjedt tudományos működése mellett részt vett az orvosi közéletben is, mint a demokratikus-szabadelvű orvosok egyik vezetője. 1927-ben az Országos Orvosszövetség Gerlóczy Zsigmondot választotta meg arra, hogy az orvosokat képviselje a Felsőházban.

A Fiumei úti OTI Baleseti Kórház (Körmeny Nándorral), 1936–39 (Forrás: *Pest építésze a két világháború között.* Szerk. Ferkai András. Pipacs Könyvek, 2001)

A nemzetközi kórházépítészetben is kiemelkedő szaktekintélynek számító Gerlóczy Gedeont még funkcionalista épületei tervezésében is inspirálta Csontváry festészete, ahogy arról barátjának, Lehel Ferencnek írt levele tanúsodik. „1936-ban nyertem meg a Koltóy-baleseti kórház tervpályázatát / a Kerepesi úti temetővel szemben / az OTI-nak építettem. Csontváry magányos cédrusának selymes zöld hátterének színében készített zománcos pyrogránittal festettem és csak rozsdamentes acél és nagy üveg felületek voltak rajta.” (Gerlóczy Gedeon levele Lehel Ferencnek, Budapest, 1966. február 2.)

A Cikk megszületését
a B.Braun támogatta

B | BRAUN
SHARING EXPERTISE